

Gossaga Grímsvatna 1900–1983 í stuttu máli

Haukur Jóhannesson

Icelandic Museum of Natural History, P. O. Box 5320, Reykjavík, Iceland

Eldgosið í Grímsvötnum, sem stóð frá 28. eða 29. maí til 1. eða 2. júní 1983, kom flestum á óvart og hefur strax breytt hugmyndum margra jarðfræðinga um Grímsvötn og á ef til vill eftir að marka djúp spor í sögu jarðeldarannsókna á Íslandi, líkt og Kröflueldarnir. Nú í vetur leið, hef ég verið að kanna heimildir um lítt þekkt gos, sem varð skammt norðan Grímsvatna síðla árs 1933 og því kom síðasta gos eins og sending af himnum ofan.

Sigurður Þórarinnsson (1974) gerði ítarlega grein fyrir sögu Skeiðarárhlaupa og Grímsvatnagosa. Hann var ákaslega varkár í túlkun heimilda, en í ljósi nýjustu atburða er full ástæða til að endurskoða eldgosasögu Grímsvatna. Í rauninni er þörf á að fara í gegnum allar heimildir á ný, því nú má telja víst, að umbrotin í Grímsvötnum hagi sér svipað og umbrotin í Kröflu, þ. e. eldgosin komi í hrinum og að sum gos geti verið það lítil, að þau brjótist ekki upp um ísþekjuna. Hér verður að mestu stuðst við bók *Sigurðar Þórarinssonar*, *Vötnin Stríð*, þar sem enn hefur ekki gefist tími til að kanna heimildir.

1900–1910. Á þessum tíma er greint frá eldi og öskufalli nokkrum sínum en aðeins í tvö skipti eru heimildir það traustar og glöggar að ályktanir verði af dregnar um legu gosstöðva.

a. 1902–04. Í árslok 1902 urðu menn á Norðurlandi varir við eld í Vatnajökli og hlaup kom í Skjálfandafhljót og Jökulsá á Fjöllum. Í lok maí og í upphafi júní 1903 urðu svo aftur mikil umbrot í Vatnajökli. Þá kom eitt mesta Skeiðarárhlaup, sem komið hefur nú síðustu 100–150 árin. Hlaupið stóð dagana 26.–30. maí og goss varð vart 28. maí eða um það bil er hlaupið var í hámarki. Eldgos eða eldgosa varð síðan vart öðru hvoru allt sumarið og síðast laust fyrir miðjan jan. 1904. Allnökkurt öskufall fylgdi gosinu. Talið hefur verið fullvíst að aðeins hafi gosið austan til í Þórðarhyrnu en þar saúst eldar vaka mest allan tímenn. Þegar litið er á miðin sem þekkt eru á eldana, þá er augljóst, að aðalgosið hefur að líkindum verið í Grímsvötnum og norðaustur af þeim, en einna sterkustu rökinn fyrir því eru þó, að þá „komu svo mikil hlaup í Jökulsá á Fjöllum og Skjálfandafhljót að

fádæmum sætti“. Gos í Grímsvatnaeldstöðinni geta valdið hlaupum í þessum ám. Þetta mun vera mesta Grímsvatnagos á þessari öld.

b. 1910. Um sumarið og haustið gaus einhvers staðar vestarlega í Vatnajökli, líklega í Síðujökli en því miður er aðeins eitt mið til á eldinn og verður hann því ekki staðsettur með neinni vissu. Þetta gos verður því ekki í bili a. m. k. talið með eiginlegum Grímsvatnagosum.

1913. Um miðjan apríl kom stórhlaup í Skeiðará en ekki er getið um eldgos; þess ber þó að geta að um sama leyti gaus við Heklu en það gos vakti mikla athygli á þeim tíma og dró athyglina frá hlaupinu.

1922. Mikið hlaup í Skeiðará 22. sept. til 6. okt. og eldgos hófst í Grímsvötnum þ. 29. sept. eða nokkru áður en hlaupið náði hámarki. *Porkell Þorkelsson* (1923) safnaði skipulega upplýsingum um þessi umbrot og af þeim miðum, sem nú eru þekkt, virðist sem gosið hafi í suðvesturhorni Grímsvatna-öskjunnar. Gossinn varð vart framundir mánaðarmótin okt.–nóv. og fylgdi því öskufall allmikið.

1933. Eldgos skammt norðaustur af Grímsvötnum og stóð það í um 10 daga um mánaðarmótin nóv.–des.; því fylgdi ekki hlaup (*Haukur Jóhannesson*, í undirbúningi). Þetta gos nefnir *Sigurður Þórarinnsson* ekki á nafn í bók sinni.

1934. Skeiðarárhlaup hófst um 23. mars og lauk 1. apríl og var stórt. Eldgoss varð fyrst vart að kvöldi 30. mars en þá um nóttina var hlaupið í hámarki. Ekki er með vissu vitað hvenær gosinu lauk en úr byggð sást það síðast 7. apríl, en umbrot voru nokkur þ. 13. apríl er Jóhannes Áskelsson kom þangað. Allnökkurt öskufall varð og hlaup kom í Jökulsá á Fjöllum.

1938. Stórhlaup í Skeiðará 23. maí til 8. júní og þá myndaðist stór sigketill norður af Grímsvötnum og mun vatn þaðan hafa hlaupið niður í Grímsvötn og bæst við það vatn, sem þar var fyrir. Vart þarf að efast um, að gosið hafi undir áður nefndu sigi en gosið þó ekki náð að brjótast upp í gegnum ísþekjuna – a. m. k. hefir ekki hlaupið þaðan síðan.

1939. Smáhlaup í Skeiðará í júlí og náði vöxturinn hámarki 15. þ. m. *Sigurður* telur, að tæming löna ofan við Skaftafellsfjöll hafi orsakað hlaupið,